

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM

GENERÁCIÓKON ÁTÍVELŐ ÉPÍTKEZÉS. SZÉLL KÁLMÁN ÚTJA A SIKER KAPUJÁIG

Széll Kálmán (1843–1915) igen fiatalon induló közéleti pályafutása keresztülívelt az egész dualista korszakon. 1867 szeptemberében feleségül vette Vörösmarty Ilonát, a nagy költő lányát, akinek Deák Ferenc volt a gyámja. Ezt követően 1868 júniusában (25. életévében) országgyűlési képviselővé választották Szentgotthárdon, 32 évesen, 1875-től pedig már a pénzügyminiszteri bársonyszékből vezényelte az 1873-as váltságban megtépázott államháztartás konszolidációját. Igaz, 1878-ban Bosznia–Hercegovina szerencsétlen okkupációjának anyagi vonzatai miatt benyújtott lemondása következtében megtorpanás, sőt bizonyos szempontból visszalépés következett Széll pályáivében, a századfordulón mégis mintegy négy évig viselte a miniszterelnöki tisztséget. Mindez jogosan veti fel Széll Kálmán kapcsán a *homo novus*-kérdést: mennyiben tekinthető saját érdemének a gyors felemelkedés? A rövid írás nem elemezheti a teljes életutat, mindössze ahhoz igyekszik támpontokat adni, hogy 1867-ben az ifjú Széll Kálmán milyen háttérrel indíthatta meg közéleti pályafutását.

A FELMENŐK

Dukai és szentgyörgyvölgyi Széll Kálmán apai és anyai felmenői is az Őrségből származtak. Bár nemességük eredete a múlt homályába vész, a római katolikus Széll család minden bizonnyal a Zala vármegyei Szentgyörgyvölgy „számos nemességéből” származott át Vas vármegyébe.¹ Az első forrásokkal kimutatható adat egy III. Ferdinánd királyhoz eljuttatott kérvény, miszerint Széll Tamás saját maga és testvérei (György, Péter, Dorottya és Anna) számára, arra hivatkozva, hogy a háborús időkben a család iratai elvesztek, régi nemességük megerősítését kérte.² Kérésüknek

¹ NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. X. köt. Pest, Ráth Mór kiadása, 1863. 575. (A továbbiakban: NAGY, 1863.) – SZLUHA Márton: *Vas vármegye nemes családjai*. Budapest, Heraldika, 1998. 148. (A továbbiakban: SZLUHA, 1998.)

² Széll Tamás eredetileg latin nyelvű kérelmét magyarul közli: SZÉLL Tamás–SZÉLL Kálmán: Adalékok a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család történetéhez. Különös tekintettel a bucsui ágra. *Vasi Szemle*, 1999/3. 359. (A továbbiakban: SZÉLL T.–SZÉLL K., 1999.) A szerzők – ahogy ők maguk nevezik – a „nagy” Széll Kálmán (1843–1915) nagybátyja, Széll Imre leszármazottai.

az uralkodó 1639. május 22-én kelt címeres nemesi adománylevelével³ tett eleget, amelyet azonban Vas vármegye csak 1690-ben hirdetett ki. Széll Kálmán és felmenői a testvérek közül György ágából származtak, akinek felesége, dukai Dukay Erzsébet nyomán került a szentgyörgyvölgyi elé a család másik nemesi előneve.⁴

A 18. század során kettészakadt a nemzetség. Széll István⁵ Biharban, Nagyszalontán telepedett le és jutott földhöz jómódú birtokos családból származó felesége, Lada Kata révén. A 19. század közepére a család ezen tiszántúli ága is szétterjedt,⁶ 1836-ban pedig már – a bihari közeghez alkalmazkodva – református vallásúak voltak.⁷ A család két ágában Széll Kálmán generációját tehát már csak nagyon távoli rokonság fűzte össze, mégsem voltak egymás számára ismeretlenek. A kapcsolat-tartást megkönnyítette, hogy a tiszántúliak közül is voltak, akik magasra jutottak a közpályán. Például a hódmezővásárhelyi Széll Ákos (1845–1903) 1887–1893 között a nagylaki kerület mandátumának szabadelvű birtokosaként a képviselőházban ugyanazokat a padsorokat koptatta mint Széll Kálmán, továbbá feltehetően a pártklubban is gyakran találkoztak.⁸ Kevésbé ismert bátyja, Széll Farkas (1844–1909),⁹ aki a budapesti ítélőtábla bírója (1882–1891), majd a debreceni ítélőtábla tanácselnöke

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), P 628, 1. tétel. III. Ferdinánd magyar király magyar nemességet és címet adományozó oklevele Széll Tamás és családja részére.

⁴ SÁRKÁNY SÁNDORNÉ HALÁSZ Teréz: *Széll Kálmán életrajza*. Budapest, Vajna és Bokor, 1943. 5. (A továbbiakban: SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943.) – SZLUHA 1998. 148–149. – KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok*. X. köt. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1931. 108–109.

⁵ Széll Kálmán szepapjának testvére. A leghaszánthatóbb leszármazási táblázat: SZÉLL T.–SZÉLL K., 1999. I. és II. táblázat.

⁶ A névazonosság ellenére sem tartozott viszont a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll nemzetséghez a Makón honos Széll-család (NAGY, 1863. 574–575.), így tehát az ismert '48-as politikus, Széll György (1875–1881 között Makó országgyűlési képviselője, 1895–1902 között polgármestere) nem állt rokonságban Széll Kálmánnal. TÓTH Ferenc: Makó és a parlamenti pártok. In: *Makó története 1849-től 1920-ig*. Makói Monográfia 5. Szerk. SZABÓ Ferenc. Makó, Makó Város Önkormányzata, 2002. 79.

⁷ BALOGH Gyula: *Vasvármegye nemes családjai*. Budapest, Heraldika, 1999. 133. Reprint, eredeti megjelenés: Szombathely, 1894. (A továbbiakban: BALOGH, 1999.) Széll István leszármazottai 1836-ban megjelentek Vas vármegyében, hogy nemességük bizonyítását kérjék.

⁸ Széll Ákos – aki anyai ágon Bessenyei-leszármazott volt – Pesten és a nagyváradai jogakadémián tanult, 1870–1876 között Csanád vármegye főjegyzőjeként szolgált. Képviselői állását 1893-tól a szegedi közjegyzői hivatalra cserélte, 1895-ben királyi tanácsosi rangot kapott. (MNL OL, K 27. Az 1895. évi június 9-i minisztertanács jegyzőkönyve, 5. napirendi pont.) Az életrajzi adatok forrása: [Sz. n.] *Magyar nemzetségi zsebkönyv*. Második rész: nemes családok. Budapest, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, 1905. 567. (A továbbiakban: *Nemzetségi zsebkönyv*, 1905.) – *Országgyűlési almanach 1892–1897*. Szerk. STURM Albert. Budapest, 1892. 321.

⁹ 1896-tól korábbi nemessége épségben tartása mellett a bessenyei előnevet viselte. MNL, OL K 27. Az 1896. évi július 13-i minisztertanács jegyzőkönyve, 16. napirendi pont.

lett, 1907-es nyugállományba vonulásakor a Ferenc József-rend középkeresztjével tüntették ki.¹⁰

Unokatestvérük, a „másik” Széll Kálmán (1838–1928),¹¹ nagyszalontai református lelkész, később három évtizeden keresztül esperes, 1863-tól 1865-ben bekövetkezett haláláig a költő lányának, Arany Juliannának férje volt. Elévülhetetlen érdemeket szerzett Arany János kultuszának és hagyatékának ápolásában. A névazonosság mellett természetesen az a párhuzam is feltűnt a kortársaknak és az utókornak is, hogy mindkét Széll Kálmán egy nagy költő lányát vette feleségül.¹² „A két Széll Kálmán, a miniszter és a református esperes, nemcsak tudomással bírt a köztük fennforgó rokonságról, de tartották is ezt s tudomásom szerint Széll Kálmán miniszterelnöksége idejében Budapesten érintkeztek is egymással” – emlékezett vissza a mindkettőjüket ismerő Halász Imre.¹³

A vasi Széll-nemzetséghez visszatérve, látható, hogy bár a köznemesi család helye biztosított volt a vármegyei középosztályban, a 19. századig a közelebbi rokonok közül nem került ki vezető vármegyei tisztséget viselő személy.¹⁴ Széll Kálmán nagyapja, Széll János (1763–1844)¹⁵ az 1797-es nemesi felkelés során főhadnagyként szolgált, később Vas vármegye egyik táblabírája lett. A következő generációnál azonban már jelentős előrelépés figyelhető meg, gyermekei fontos vármegyei tisztségek mellett országos szinten is jelentős pozíciókig jutottak, ami természetesen (iskoláztatásuk és a megfelelő anyagi háttér biztosításával) a szülők sikere is.

Széll János és rábabogyiszlói Vajda Antónia (1770–1833) házasságából öt fiú és egy lány született. Széll Kálmán nagybátyjai közül a legidősebb fiú, Széll Imre (1793–1856) a győri jogakadémiát végezte el. A vármegyei tisztségek után (al- majd főjegyző, országgyűlési követ) a bírói pályán jutott igen magasra, 1847-ben már a leg-

¹⁰ *Budapesti Hírlap*, 1907. augusztus 10. 6.

¹¹ Neve a szakirodalomban Szél alakban is előfordul.

¹² Kiemeli például: SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 11. – HALÁSZ Imre: Arany János és családja. *Nyugat*, 1917/5. 440. (A továbbiakban: HALÁSZ, 1917.) Legújabbban: http://magyarhirlap.hu/cikk/80579/A_ket_Szell_Kalman (2018. november 29.)

¹³ HALÁSZ, 1917. 440. A nagyszalontai esperes egyébként jó viszonyt ápolt Tisza Kálmánnal, gyakori vendég volt nyaranta Geszten. KORNITZER Béla: *Apák és fiúk. Nagy magyar értékeink – ahogyan fiaik látják*. Budapest, Széchényi Irodalmi és Művészeti Rt., 1940. 417. (A továbbiakban: KORNITZER, 1940.)

¹⁴ IFJ. BERTÉNYI Iván: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Széll Kálmán útja a politikai elitbe. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Uő. Budapest, Mathias Corvinus Collegium–Széll Kálmán Alapítvány, 2015. 49. (A továbbiakban: BERTÉNYI, 2015.)

¹⁵ PÁLMÁNY Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. Budapest, Argumentum–Országgyűlés Hivatala, 2011. 1161. (A továbbiakban: PÁLMÁNY, 2011.) – SZLUHA, 1998. 149. Más források Kristófként adják meg keresztnevét: NAGY, 1863. 575. – *Nemzetiségi zsebkönyv*, 1905. 565. – BALOGH, 1999. 133.

felsőbb igazságszolgáltatási fórum, a Hétszemélyes Tábla ülnöke volt. Az 1832/36-os, és az 1839/40-es országgyűlésen képviselte Vas vármegyét, az 1843/44-es országgyűlésen pedig nádori ítélmesterként vett részt. Az utóbbi diéta során készült titkosrendőri jellemzése szerint: „Vas vármegyében elég vagyonos férfi. Jogi tudással és egyéb képzettségekkel rendelkezik, és különösen a hazai közigazgatási ügyekben igen járatos. Jól vezeti a tollat is, jó latinos és egy nagyon erkölcsös és jó érületű férfi hírét élvezzi. [Az 1832/36-os országgyűlésen] minden alkalommal mint jó szónok folyvást a legmagasabb érdekek szellemében beszélt és maradt inkább, amikor ezt az utasítása már egyáltalán nem engedte meg, teljesen távol az ülésektől. [...] Jelen 1839/40. országgyűlésen [...] is hű maradt konzervatív érzelmeihez, folyvást általános tiszteletet élvezett, mégis befolyás nélkül maradt.” Széll Imre 1846-ban a Konzervatív Párt alapító gyűlésének is tagja volt. Bár nem voltak azonos politikai térfeleken, a reformellenzék és különösen Deák Ferenc is tisztelte. A szabadságharc leverése után a bécsi legfelsőbb törvényszéken, majd a semmitőszéken vállalt hivatalt, udvari tanácsosi címet kapott, a halál is Bécsben érte.¹⁶ Gyermekai – tehát Széll Kálmán unokatestvérei – közül Sándor (1830–1912) az 1860-as évektől a pesti törvényszéken nyert alkalmazást, Miklós (1832–1895) Vas vármegyében volt főszolgabíró, míg az 1834-ben született katonatiszt Lajos 1863-ban az Egyesült Államokba távozott, ahol nyoma veszett.¹⁷

Széll Kálmán másik nagybátyja, Széll Kristóf (1809–1884) szintén az igazságszolgáltatásban futott be sikeres karriert. Szombathelyi és pozsonyi iskolaévek után 1833-ban tette le az ügyvédi esküt. Pályafutását ő is Vas vármegyében kezdte (1836–1846 között szolgabíró volt a németújvári járásban), majd Pesten folytatta a Hétszemélyes Tábla váltószaki iktatójaként. 1848-tól a váltótörvényszék ülnöke, majd egy nagyváradi kitérőt követően 1861-től a váltótörvényszék ideiglenes elnöke volt. A kiegészítés a Hétszemélyes Tábla bírójaként érte, 1870-től pedig a Pesti Királyi Ítéletábla tanácselnökeként szolgált, 1881-es nyugdíjazásakor a Szent István-rend kiskeresztjét adományozta neki az uralkodó.¹⁸ Látható tehát, hogy pályafutását sem az 1848–1849-es, sem az 1867-es politikai változások nem befolyásolták. Nőtlen maradt, gyermekei nem születtek.¹⁹

¹⁶ Az idézet és az életrajzi adatok forrása: PÁLMÁNY, 2011. 1160–1161.

¹⁷ PÁLMÁNY 2011. 1160. – *Nemzetiségi zsebkönyv*, 1905. 565.

¹⁸ Életrajzi adatai: PÁLMÁNY 2011. 2117.

¹⁹ *Nemzetiségi zsebkönyv*, 1905. 566. Széll Kálmán további két nagybátyjáról már kevesebb adat maradt ránk. A fiatalon elhunyt Széll János (1812–1849) szolgabíróként szolgált Vas vármegyében, Széll Antalról pedig csak annyit tudni, hogy bucsui birtokán gazdálkodott és 1887-ben halt meg. SZLUHA, 1999. 150. – PÁLMÁNY, 2011. 1160. – BALOGH, 1998. 133.

A FIAI PÁLYAFUTÁSÁT MEGALAPOZÓ APA

Széll Kálmán édesapja, a második fiúként született Széll József (Bucsu, 1801. június 11.–Szombathely, 1871. április 6.) 1812–1818 között – testvéreihez hasonlóan – a szombathelyi premontrei gimnázium diákja volt. Jogi tanulmányait a szombathelyi líceumban kezdte, a bölcsészeti évfolyamok elvégzése után pedig feltehetően Pozsonyban folytatta, legalábbis ott tette le ügyvédi esküjét 1826. április 18-án.²⁰ Már ezekben az években megismerhette a reformkori diéták miliójét, az 1825–1827-es országgyűlésen ugyanis a távollévő Niczky János gróf szavazati joggal nem rendelkező képviselőjeként (absentium ablegatus) vehetett részt. A közszolgálat helyett azonban 1826-tól a Batthyányak németújvári uradalmához szegődött ügyvédnek, Batthyány Fülöp herceg, Vas vármegye örökös főispánja pedig 1831-ben táblabíróvá nevezte ki.²¹

Az aktív közpályájára visszavágyó, reformellenzéki beállítottságú Széll József 1839 májusában a megye egyik követévé választatta magát az 1839/40-es országgyűlésre. Mindennek hátterét a diéta során készített titkosszolgálati jellemzése az alábbiak szerint írta le. „[Széll József] nem nagyon vagyonos. Egy vehemens, hiú jelenéség és hogy országgyűlési követ lehessen, előbb lemondott a Batthyány hercegnőnél viselt, nagyon jövedelmező ügyészségről, ami neki, elég korlátozott vagyoni képessége mellett, nagyon érezhető kellett, hogy legyen.”²² Széll József azonban mindössze három hónapig volt követ, 1839 augusztusában lemondott, hivatalosan egészségügyi okokból,²³ a már idézett titkosrendőri jelentés viszont mást sugall: „[...] amikor Zarka [János] Vas vármegyében vissza lett hívva²⁴ elég neveltségesen magára vette a támadásokat és lemondott az oly drágán vásárolt követi állásról.”²⁵ Az ügyet még érdekesebbé teszi, hogy Vas vármegyében a konzervatív fordulata miatt visszahívott Zarka, majd Széll József lemondása után a testvérénél – a már idézett titkosrendőri

²⁰ PÁLMÁNY, 2011. 1161.

²¹ BERTÉNYI, 2015. 52.

²² Idézi: PÁLMÁNY, 2011. 1162. Ifj. Bertényi Iván véleménye szerint ellenzéki beállítottsága miatt igyekezett a titkosrendőri jellemzés rossz(abb) színben feltüntetni Széll Józsefet. (BERTÉNYI, 2015. 52.) A forrás kétségtelenül ellentmondásba keveredik önmagával, hiszen ha Széll József 1826–1839 között, azaz 13 éven keresztül viselt „nagyon jövedelmező” állást a Batthyányaknál, akkor miért lettek volna rosszak az anyagi körülményei?

²³ PÁLMÁNY, 2011. 1161.

²⁴ Az eredetileg reformpártiként megválasztott Zarka János a diétán már – követi utasítása ellenére – a konzervatív oldalt erősítette.

²⁵ Idézi: PÁLMÁNY, 2011. 1162.

jellemzése alapján – tudhatóan konzervatívabb nézeteket valló Széll Imrét bízta meg a közgyűlés a megye diétai képviselővel.²⁶

Széll József minden bizonnyal vásárlás útján jutott gasztonyi és táplánfai birtokaihoz,²⁷ az 1840-es években mindenesetre már itt gazdálkodott. Magánéletét és közpályáját tekintve is mozgalmas évek következtek. 1842 augusztusában Vas vármegye közgyűlése másodalispánná választotta, többször helyettesítette a követként az 1843/44-es országgyűlésre küldött első alispánt, Békássy Imrét. 1844-ben egy ideig ő is megyéje követe volt a diétán, 1845. augusztus 27-én pedig a közgyűlés közfelkiáltással első alispánná választotta.²⁸ Mindeközben a már negyvenes éveiben járó Széll József családot alapított. Felsőőri Bertha Juliannát (Rábahídvég, 1817. február 15.–Táplánfa, 1873. május 5.), a korábbi alispán lányát vette nőül 1842-ben. Gasztonyban, 1843. június 8-án megszületett első gyermekük, Kálmán,²⁹ akit 1845. augusztus 13-án, szintén Gasztonyban követett öccse, Ignác.

- ²⁶ Kérdéses, hogy a testvérek későbbi viszonyát mennyire árnyékolta be eltérő politikai álláspontjuk. Amíg Széll Imre konzervatív volt és a neoabszolútizmus idején is magas bécsi hivatalt vállalt, addig Széll József (legalábbis mérsékelt) reformpárti, 1848-ban országgyűlési képviselő és kormány megbízott (a debreceni trónfosztáskor viszont lemondott). Az is feltűnő, hogy 1899 áprilisában az új, népszerű miniszterelnök Széll Kálmán felmenőit bemutató újságcikk Széll Imrével kapcsolatban – véletlen vagy szándékos tévedésből – azt írta, hogy „[...] a 60-as években, mint a legfőbb semmitűszék elnöke és udvari tanácsos halt meg Bécsben”, holott már 1856-ban elhunyt. *Vasárnapi Ujság*, 1899. április 9. 239.
- ²⁷ Apja, Széll János földjei Bődön és Bucsun voltak, ezt a birtokot később Széll Imre és leszármazottai igazgatták. A vásárlás szintén ellentmond Széll József titkosrendőri jellemzése azon részének, miszerint rosszak lettek volna az anyagi körülményei. 1861-ben szintén vásárlás útján tett szert a rátóti birtokra, amelyet 1867-ben Kálmán fiának adott.
- ²⁸ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 6. – PÁLMÁNY, 2011. 1161. – *Vasárnapi Ujság*, 1899. április 9. 239. A tisztségekhez ekkor már rendes fizetés is társult, a javadalmazás ugyanakkor meggyenként eltért. Vasban a főispán 1500, az első alispán 700, a másodalispán 300, a főjegyző 400, a szolgabírók 200 forintot kaptak évente, mely összegek megfeleltek az országos átlagnak. *Magyarország vármegyéi és városai. Vas vármegye*. Szerk. SZIKLAY János–BOROVSKY Samu. Budapest, Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1898. 257–258. (A továbbiakban: *Vas vármegye*, 1898.)
- ²⁹ Széll Kálmán születésének időpontját illetően már életében is tévesen terjedt el az 1845-ös év, például egyes hírlapokban, az országgyűlési almanachokban és a Révai-lexikonban, sőt Széll több nekrológjában. A téves adatot sajnos kritika nélkül átvette több újabb szakirodalmi munka is. Sárkányné Halász Teréz a vasszentmihályi plébánia anyakönyvéből nézte ki a helyes dátumot (SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 7.). Az anyakönyvi bejegyzés napjainkban már megtekinthető online is: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VN5P-Y> (2018. április 2.) A kérdés azért sem mellékes, mert az 1868-ban érvényben lévő 1848-as választójogi törvény a passzív választójogot a 24. életév betöltéséhez kötötte. Az első ízben 1868 tavaszán országgyűlési képviselővé választott Széll Kálmán tehát a mandátum megszerzésekor 25. évében járt. A tévesen megjelent 1845-ös születési év nyomán terjedt el Széll ellenlábасai körében, miszerint „mandátuma korhiány miatt megátadható lett volna, s hogy ettől a kellemetlenségtől csak Deákkal való rokonsága mentette meg”.

A felsőeőri Bertha család szintén egy régi Vas vármegyei katolikus nemesi nemzetséghez tartozott. A középkor óta kiváltságokkal rendelkező egyik felsőőri szabad őrcsalád leszármazottai voltak, akiket Károly Róbert 1327-ben a királyi nemesek közé sorolt. Rudolf (1582-ben) és II. Mátyás (1611-ben) királyok is megerősítették őket szabadalmaikban, ezen dokumentumokban a 65 birtokos família között láthatjuk a Bertha családot.³⁰ A 19. századra már fontos szerepet játszottak Vas vármegye közéletében. Bertha Julianna apjának, Bertha Ignácnak (1780–1847) Rábahídvégen volt birtoka, 1810-ben főjegyzővé, majd szolgabíróvá, végül 1828–1838 között négyszer alispánná választották.³¹ Fia (tehát Széll Kálmán anyai nagybátyja), Bertha Antal (1808–1874) a pozsonyi jogakadémián szerzett végzettséget, 1829-ben tette le ügyvédi esküjét. 1833-tól Vas vármegye al-, 1838-tól főjegyzőjeként szolgált. Ezt követően – Széll Imréhez és Józsefhez hasonlóan – egy ideig ő is Vas vármegye követe volt az 1839/40-es országgyűlésen. Titkosrendőri jellemzése szerint „[...] nincs tudás híján, és a vármegyében némi népszerűséget élvez, azonban tartalmatlan, elnyúlt előadásmódja van. Jelen 1839/40. országgyűlésen kezdetben elég mérsékelten viselkedett, újonckérdésben azonban a szélső baloldallal szavazott, majd úgy tűnt, hogy a kormány nézetei mellett soha többet nem akar szavazni [...]. Egyébként tudni kell, hogy Bertha egyszer már elmezavarba esett és ezután minden további figyelembevétel nélkül kivül esett.”³² Széll Kálmán tehát nemcsak a Széll, hanem a Bertha családból is magával hozhatta az aktív közéleti szerepvállalás melletti elkötelezettséget.

Széll József a reformkori országgyűléseken barátkozott össze Deák Ferencsel,³³ amiben elsősorban azonos politikai meggyőződésük játszhatta a főszerepet. A Hertelendy-felmenők révén mindazonáltal távoli rokoni kapcsolat is volt közöttük. Deák Ferenc nagyanyja, Hertelendy Anna, valamint Széll József szépanyja, Hertelendy Borbála édestestvérek voltak.³⁴ Manapság talán furcsának tűnhet, hogy Deák és Széll ezt a távoli atyafiságos viszonyt is tudatosan ápolta, az 1848 előtti nemesi világ családértelmezési keretei, szemléletmódja azonban még teljesen más volt, hiszen már csak az ősiség törvénye miatt is fontos volt tudni a távoli családtagokról.³⁵

(SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 17.) – Ld. továbbá: HALÁSZ Imre: Széll Kálmánról. *Nyugat*, 1915/17. 945. (A továbbiakban: HALÁSZ, 1915.)

³⁰ BALOGH, 1933. 17. – SZLUHA, 1998. 22.

³¹ BERTÉNYI, 2015. 51. – BALOGH, 1933. 17–18.

³² Az idézet és az életrajzi adatok forrása: PÁLMÁNY, 2011. 831–832.

³³ Uo. 1161.

³⁴ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 6.

³⁵ Például éppen a Hertelendy-lányok öröksége kapcsán került sor osztozkodásra Széll Kálmán nagyapja, Széll János, a Deák-testvérek és Laky Antal, mint egyenlő fokú leszármazottak között. *Vasárnapi Ujság*, 1899. április 9. 239.

„A rokonokkal való kapcsolattartás, a korszak közlekedési viszonyaihoz képest gyakori látogatások, vendégeskedések a ma nagyvárosi embere számára már szinte elképzelhetetlenül családias és rokonságcentrikus életmódot eredményeztek. A korban komoly sértésnek számított, ha valaki nem látogatta meg útja során a nem messze fekvő faluban élő rokont, még ha [...] távoli atyafiságnak számított csupán.”³⁶ Ilyen rokonlátogatások az 1840–1850-es évek során kölcsönösen zajlottak Széll József és Deák Ferenc között. Bertha Júliának a zalai Marócon lévő birtokát évente megszemlélő Széll mindig betért Kehidára, illetve később – bár az már Kehidánál nagyobb kitérőt jelentett – Pusztaszentlászlóra is, az 1850-es években pedig már fiait is vitte magával ezekre az utakra.

Az 1850-es évek elején Deák gyakran látogatta Marienbadot, ahonnan hazajövet ő sem mulasztott el betérni Széllékhez.³⁷ A kapcsolat tehát nem tekinthető pusztán egyoldalúnak, azt Deák is ápolta,³⁸ mindazonáltal jogos ifj. Bertényi Iván azon megállapítása, miszerint Széllék szempontjából „[...] a már addigi szereplésével is országos jelentőségű, s 1848 tavaszán miniszterre emelkedett Deák Ferenc olyan rokon volt, akivel egyre inkább érdemes volt jó barátságba, szoros kapcsolatba kerülni. [...] A Széll Józsefet és Deák Ferencet még a rendi világ szokásai szerint összefűző, nem egyenlő fontosságú személyek közötti atyafiságos barátság nagy hatással volt a Széll család elkövetkező évtizedekben betöltött közéleti pozíciójára.” Ugyanott azonban azt is leszögezi, miszerint „[...] mindez persze Széll reformpárti, liberális felfogásával is összhangban állhatott”.³⁹ Utóbbi állítást és a kettőjük közötti személyes szimpátiát támasztja alá az is, hogy Széll József konzervatívabb szemléletű (és az 1850-es években folyamatosan fontos bírói állásokat vállaló) testvérei, Imre és Kristóf ugyanolyan rokonsági fokban álltak Deákkal, nincs azonban tudomásunk arról, hogy olyan szoros, a kölcsönös tiszteleten túlmutató kapcsolatba kerültek volna vele, mint Széll József. Deák Ferenc gyámleánya, Vörösmarty Ilona és Széll Kálmán későbbi házasságkötése tehát jelentős előzményekre vezethető vissza.

1848 tavaszának fontos változásai Széll Józsefet Vas vármegye alispánjaként érték. Deák Ferenc nem volt tagja az országgyűlésnek, a fordulat hatására azonban márciusban ő is Pozsonyba sietett és fontos szerepet játszott az események alakításában.

³⁶ BERTÉNYI, 2015. 48–49.

³⁷ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 7. – SZÉLL KÁLMÁNNÉ VÖRÖSMARTY Ilona: *Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1926. 15–16. (A továbbiakban: SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY, 1926.)

³⁸ Széll Kálmán és Vörösmarty Ilona 1867. szeptemberi házasságkötése kapcsán gyámleányának Deák megjegyezte, miszerint örül, hogy így végre ők ketten is rokonok lettek. SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY, 1926. 111.

³⁹ BERTÉNYI, 2015. 53.

Feltehetően az ő befolyását sejtethjük abban, hogy április 10-én a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány Sopron, Vas, Zala, Veszprém és később Somogy vármegyék királyi biztosává nevezte ki Széll Józsefet és Csány Lászlót azzal a megbízással, hogy örködjenek a békés társadalmi változások fölött.

Még ezt megelőzően Széll József április elején a szombathelyi antiszemita megmozdulások letörésében tüntette ki magát.⁴⁰ Széll saját kérésére István nádor májusban csak Vasra korlátozta feladatkörét, júniusban pedig a rumi kerület mandátummal ruházta fel az új országgyűlésbe. Az alispáni hivatalról ekkor lemondó Széll azonban nem időzött sokáig Pesten, augusztus 22-én ugyanis Szemere Bertalan belügyminiszter Vas vármegye kormánybiztosává nevezte ki, így visszatért szűkebb pátriájába. A megyei népfelkelés és a nemzetőrség eredményes szervezése mellett csitította a kirobbanó társadalmi feszültségeket. A horvátországi császári csapatok ősszel bekövetkező támadása ellenére is kitarzott hivatalában, a Windisch-Grätz vezette újabb offenzíva azonban elfoglalta a Dunántúlt. Széll József is aláírta 1849. január 18-án Vas vármegye hódoló, Ferenc József uralmát elismerő feliratát, miután pedig a magyar országgyűlést nem követte Debrecenbe, a képviselőház lemondott-nak nyilvánította. Széll szerepvállalását a pesti haditörvényszék vizsgálat alá vette, miután azonban sem a fegyveres ellenállásban, sem az országgyűlés debreceni munkálataiban nem vett részt, 1850. május 2-án felelősségre vonás nélkül beszüntette az eljárást.⁴¹

Széll József az 1850-es években tehát háborítatlanul élhetett családjával. Hivatalt csak rövid ideig vállalt,⁴² idejét és energiáit inkább a sikeres gazdálkodásnak szentelte gasztonyi és táplánfai birtokain. A nyomasztó politikai légkör ellenére a család békés, harmonikus életére enged következtetni, hogy 1851. december 13-án megszületett Széll József és Bertha Julianna kései harmadik gyermeke, ezúttal egy kislány, Mária.⁴³ Az 1850-es években is szoros maradt a Deákhoz fűződő kapcsolat, zajlottak a kölcsönös rokonlátogatások, így tehát Széll Kálmán már egészen fiatal korában személyes kapcsolatba került „a haza bölcsével”.⁴⁴ A Hertelendyek révén Széllék és Deák között fennálló távoli rokoni kapcsolatot megemlíti a szakirodalom, azt viszont

⁴⁰ RÁCSKAY Jenő: Széll Kálmán 1843–1915. *Vasi Szemle*, 1989/2. 214. (A továbbiakban: RÁCSKAY, 1989.)

⁴¹ BERTÉNYI, 2015. 53–54. – SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 6.

⁴² 1853–1854-ben a soproni közigazgatási kerület császári-királyi főtörvényszékénél töltött be tanácsnoki tisztséget. Pálmány, 2011. 1161–1162.

⁴³ Széll Mária igen fiatalon, 1868. október 17-én „sorvadás következtében” elhunyt Táplánfán. BERTÉNYI, 2015. 66. – *Nemzetségi zsebkönyv*, 195. 566.

⁴⁴ SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY, 1926. 119–120. – SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 7.

már nem, hogy Széll Kálmán „duplán”, édesanyja felmenői útján is rokonságban állt Deák Ferencel, aki anyai ágon részben Bertha-leszármazott volt.⁴⁵

Az 1860–1861 folyamán birodalomszerte végbemenő politikai változások értelemszerűen Vas vármegyében is éreztették hatásukat. Ferenc József 1861-ben nemcsak a magyar országgyűlést hívta össze, hanem a megyegyűléseket is, amelyek újra megválaszthatták a megye hivatalnokait. Vasban is az a trend érvényesült, miszerint az utolsó alkotmányosnak tekintett – tehát az 1848-ban hivatalban lévő (és még élő) – tisztségviselőket választották újra. Ennek megfelelően Széll József 1861. július 1-én ismételen megkezdhette alispáni működését.⁴⁶ Az országgyűlés azonban ekkor már túl volt Teleki László tragédiáján és az első felirati vitán, a Bécsből érkező hírek alapján pedig lehetett sejteni, hogy – legalábbis egyelőre – nem következik be a tartós konszolidáció. Az uralkodó leirata, az országgyűlés második felirata, majd végül a felosztatás következtében 1861. szeptember 4-én – a többi liberális ellenzékihez hasonlóan – Széll József is lemondott hivataláról és újra visszavonult a közügyektől.⁴⁷ A Szombathelyi Takarékpénztár Egylet 1864-es megalakulásakor Széllt az alapító tagok között találjuk, részvényeket is jegyzett.⁴⁸

Újabb országos politikai szerepre Széllnek a provizórium évei után, 1865-től nyílt lehetősége. Az ismét összeülő országgyűlésbe a körmendi választókerületben szerzett mandátumot.⁴⁹ A képviselőházban Deák követői, a kiegyezést támogató és mellette felszólaló képviselők közé tartozott.⁵⁰ Bizonyosan az Angol Királynő Szálló-dában is többször tiszteletét tette régi barátjánál és politikai vezérénel, hiszen Deák lakosztálya amúgy is fontos találkozóhely volt. Az is joggal feltételezhető, hogy volt

⁴⁵ Sibrik Erzsébet fiatalon elhunyt édesanyját Bertha Klárának hívták, akinek édesapja (tehát Deák Ferenc dédapja), Bertha János vasi földbirtokos és a győri püspök szombathelyi uradalmának provizora volt. A szép vagyont összegyűjtő Bertha János örökségének – tehát Sibrik Erzsébet anyai hozományának – köszönhetően tudta idősebb Deák Ferenc az édesanyja, Hertelendy Anna által felhalmozott 72 ezer forintnyi adósságot átvállalni, amelynek fejében Kehida (és más Hertelendy-birtokok) egyedüli tulajdonosa lett. DEÁK ÁGNES–MOLNÁR ANDRÁS: *Deák Ferenc*. Budapest, Vince, 2003. 12–13.

⁴⁶ PÁLMÁNY, 2011. 1162.

⁴⁷ BERTÉNYI, 2015. 57.

⁴⁸ RÁCSKAY, 1989. 214.

⁴⁹ Az 1865. november 30-i választáson Széll József egyhangúan szerezte meg a kerület mandátumát. RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868*. Szeged, JATE, 1999. 138.

⁵⁰ Tagja volt a 30-as bizottságnak, valamint Deákhoz való közelségére engednek következtetni az 1866 nyári események, amikor Deák a legelsők között Széll József véleményét kérte ki az országgyűlés felosztatásával kapcsolatban. Ferenczi Zoltán: *Deák élete*. III. köt. Budapest, MTA, 1904. 54., 160.

olyan alkalom, amikor az 1861–1866 között Pesten egyetemi tanulmányait folytató, férfivá érő Kálmán fiát is magával vitte.⁵¹

A kiegyezéshez vezető politika záróakkordjaiban (1867. május–júniusban) Széll József viszont már nem országgyűlési képviselőként vett részt. Az Andrássy-kormány ugyanis röviddel megalakulása után, az 1867. február 28-i tanácskozás alkalmával javaslatba hozta főispáni kinevezését Vas vármegye élére.⁵² A képviselőségről április 5-én lemondó,⁵³ új hivatalát átvevő Széll Józsefre várt tehát a feladat, hogy Vas vármegyében képviselje a kabinet akaratát, és később – az 1870. évi XLII. tc. által kibővített – főispáni jogaival élve, a megye valódi vezetőjeként, az Andrássy-kormány közigazgatási, a törvényhatóságokat az új korszak követelményeinek megfelelően átszervezni igyekvő reformjait végrehajtsa.⁵⁴ Főispáni tisztségéhez automatikus főrendiházi tagság, valamint évi 4000 forint fizetés járt.⁵⁵ Az idősödő, egyre többet betegeskedő Széll József egészen 1871. április 6-án, Szombathelyen bekövetkezett haláláig állt a Vas vármegyei adminisztráció élén, így elsőszülött fia 1867 őszén igazán kedvező feltételekkel indíthatta el közéleti pályafutását a szentgotthárdi járás szolgabírójaként.

SZÉLL KÁLMÁN TANULÓÉVEI

A Széll és a Bertha család, Széll Kálmán apai és anyai felmenői esetében tehát két tudatosan építkező, Vas vármegyei jómódú középbirtokos, katolikus famíliát ismerhettünk meg. A 19. századra a megyei másod- majd első vonalba értek a családtagok, Széll Kálmán szülei generációjának több tagja pedig már országos szinten is jelentős hivatalokat viselt a vármegyei vezető pozíciók mellett.

Miniszterként, miniszterelnökként, illetve bankvezérként a család mindkét ágából kétségtelenül Széll Kálmáné volt a legsikeresebb karrier, generációjából azonban

⁵¹ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 8–9. – BERTÉNYI, 2015. 58.

⁵² MNL OL, K 27. Az 1867. évi február 28-i minisztertanács jegyzőkönyve (A/1. ülés), 2. napirendi pont.

⁵³ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 17.

⁵⁴ Például az adók kezelését immár az állam pénzügyi szervei, a megyék korábbi igazságszolgáltatási szerepkörét pedig az állami bíróságok vették át. Meghagyták ugyan a törvényhatóságok önkormányzatát, de jelentősen fokozták a központi kormányzat ellenőrzését és befolyását, amelyet – a virilizmus intézménye mellett – elsősorban a kormány által kinevezett főispán számára biztosított hatalom szavatolt. Ő volt a törvényhatósági bizottság elnöke, valamint a tisztviselők választásakor a jelölő bizottmány elnöke, valamint fontos szerep hárult rá az országgyűlési képviselőválasztások helyi lebonyolítása során is.

⁵⁵ 1870. évi XI. törvénycikk az 1870. évi államköltségvetésről. 2. §, Belügyminisztérium, 2. melléklet.

nem ő volt az egyetlen, aki közel került a nagypolitikához vagy országosan is jelentős állást töltött be. Két évvel fiatalabb öccse, Ignác (1845–1914) szintén eredményes pályafutást tudhatott magáénak. Egyetemi tanulmányai befejeztével, 1869-től aljegyző, később szolgabíró, majd 1877–1883 között alispán volt Vas vármegyében,⁵⁶ ezután a Belügyminisztériumban nyert alkalmazást, ahol osztálytanácsosi pozícióból 1895-re az adminisztratív ügyeket vezető államtitkárrá küzdötte fel magát,⁵⁷ mely tisztségét 1906-os nyugdíjazásáig megtartotta – kormány- és miniszterváltásoktól, válságoktól függetlenül. Abban, hogy – a bátyjától teljesen eltérő személyiségű – Széll Ignác nem jutott el a tárcavezetésig, fia⁵⁸ szerint nem elsősorban a lehetőség és a tudás, hanem a személyes ambíció hiánya volt a döntő faktor.⁵⁹

A közelebbi Bertha családtagok közül unokatestvérüket (édesanyjuk bátyjának fiát), Bertha Györgyöt (1841–1905) érdemes kiemelni, aki az 1860–1870-es években főszolgabíróként szolgált Vasban, 1878-ban pedig a kőszegi választókerületben szerzett képviselői mandátumot a Szabadelvű Párt színeiben.⁶⁰ 1885-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki az uralkodó.⁶¹ Hosszú távon nem tudott gyökeret verni az országos nagypolitikában, szűkebb pátriájában viszont napjainkig köztisztelet övezi.

Széll József és Bertha Julianna nemcsak kapcsolataikat használták fel annak érdekében, hogy fiaik minél kedvezőbb kiindulási pozícióból kezdhessék meg közéleti pályafutásukat, hanem a gyerekeiket is igyekeztek felvértezni, a szükséges tudás megszerzésének lehetőségét biztosítani, ezért kifejezetten nagy hangsúlyt fektettek oktatásukra. A család egymást követő generációinak iskolázottsági fokát összevetve is kirajzolódik az építkező tendencia. Széll Kálmán nagyszülei és generációjuk esetében nem rendelkezünk olyan információval, miszerint látogattak-e nyilvános oktatási intézményt. Széll József és testvérei, valamint Bertha Antal a szombathelyi premontrai gimnázium tanulói voltak, utána nyugat-magyarországi jogakadémiákon szereztek végzettséget.⁶² A családból Széll Kálmán és öccse voltak az elsők, akik a

⁵⁶ *Vas vármegye*, 1898. 590–591.

⁵⁷ MNL OL, K 27. Az 1895. évi február 14-i minisztertanács jegyzőkönyve, 12. napirendi pont.

⁵⁸ Az apjához hasonlóan a közigazgatás területén nagy tehetséget mutató Széll József (1880–1956) 27 évesen, 1907-ben lett Fogaras vármegye főispánja. A világháború után zempléni főispán, később a Közigazgatási Bíróság másodelnöke és felsőházi tag, 1937–1938-ban pedig a Darányi-kormányban belügyminiszter volt.

⁵⁹ „Édesapám mindig kerülte a nyilvános szereplést. [...] Alaptermészete, felfogása, de egész lényé is egy hatalmas tiltakozás volt minden ellen, ami cím- és népszerűségelhajzás.” – emlékezett vissza apjára Széll József 1937-ben. KORNITZER, 1940. 388.

⁶⁰ BALOGH, 1999. 18. – SZLUHA, 1998. 25.

⁶¹ MNL OL, K 27. Az 1885. évi november 1-i minisztertanács jegyzőkönyve, 1. napirendi pont.

⁶² Széll Imre a győri, Bertha Antal, Széll József és Kristóf a pozsonyi jogakadémiát végezte el.

pesti egyetem hallgatói lettek, ott szereve jogi végzettséget és doktorátust (Kálmán 1866-ban, Ignác 1869-ben). Mindez természetesen a folyamatosan változó körülményekkel, az egyre magasabb társadalmi elvárásokkal is magyarázható, a jelentős anyagi áldozatot vállaló szülők – és persze a kitűnő tanuló fiúk – érdemeit azonban nem csökkenti, valamint azt is mutatja, hogy Széll József komolyabb országos karriert szánt gyermekeinek (de legalábbis biztosítani akarta számukra ennek lehetőségét), hiszen ha Kálmánt és Ignácot a jövőben „csak” Vas vármegyei jegyzőként vagy szolgabíróként képzelte volna el, ahhoz a korszakban sem lett volna szükség jogi doktorátusra.

A szülők tehát már a kezdetektől igen komolyan vették a fiúk neveltetését. Ezt jelzi, hogy Svájból hívtak számukra francia anyanyelvű nevelőnőt, hogy – az akkoriban nem elsősorban a megyei nemesség, hanem inkább a felsőbb körök által beszélt – francia nyelvet minél alaposabban elsajátíthassák. Széll Kálmán tízévesen, az 1853–54-es tanévben kezdte meg nyilvános iskolai tanulmányait, ekkor íratta be apja a soproni bencés gimnáziumba, ahol a 42 fővel indult, de 23 főre apadt osztály legjobb tanulójaként végezte el a második gimnáziumi osztályt.⁶³ Bár ebben az időszakban Széll József is Sopronban rendelkezett állással a soproni közigazgatási kerület törvényszéki tanácsosaként, Kálmán számára egy asztalosmesternél biztosított elhelyezést, akitől egy kis gyümölcsöskertet is bérelt fia számára.⁶⁴

A következő tanévtől viszont Széll Kálmán már a szombathelyi premontrei gimnázium tanulója lett, ugyanekkor szülei Ignácot is ide írták be az első osztályba. Ez a családi hagyományoknak is megfelelt, hiszen – hasonlóan a Vas megyei középosztály többségéhez – Széll József és testvérei is ezt a jelentős múltra visszatekintő intézményt látogatták.⁶⁵ Szüleik minden évben máshol biztosítottak kosztot és kvártélyt a fiúk számára: 1855–56-ban Mazaly Jánosnál (a gimnázium egyik paptanárnál), majd két tanéven keresztül özvegy Hayden Ignácnénál, 1858–59-ben Korcsmáros Annánál, 1859–60-ban Farkas Ferenc megyei titkárnál, 1860–61-ben pedig egy Farkasics nevű tisztartó özvegyénél.⁶⁶ Széll Kálmán gimnáziumi éve alatt kitűnő tanulmányi eredményeket produkált, végig osztályelső volt. 1861. július 31-én kelt érettségi bizonyítványa szerint minden tárgyból kitűnő, matematikából és fizikából pedig dicséretes eredményt ért el.⁶⁷

⁶³ BERTÉNYI, 2015. 55.

⁶⁴ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 7.

⁶⁵ Széll Kálmán osztálytársa volt például az 1910–1913 közötti igazságügyi miniszter, Székely Ferenc, Istóczy Győző (Viktor) pedig egy évfolyammal járt fölötte. BERTÉNYI, 2015. 55.

⁶⁶ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 7–8.

⁶⁷ A Széll Kálmán tanulmányi eredményeire vonatkozó adatok forrása Ifj. Bertényi Iván írása, aki a gimnáziumi programokat és évkönyveket használta fel: BERTÉNYI, 2015. 54–56.

Széll Kálmán természetesen megkülönböztetett vendég volt egykori gimnáziumában 1911-ben, az ötven éves érettségi találkozón. Ezen alkalomból elmondott hálás hangvételű beszédében azzal a hasonlattal élt, miszerint „[...] a fa, ha elültetik nem mutat haladást kifelé, lent a gyökerében kell neki előbb földet találnia [...], erősítést kapnia, hogy kifelé mutakozzék, hogy levelet hajtson, hogy virágot fakasszon és gyümölcsöt teremjen. [...] Itt kaptam azokat az erőket [...], amelyek munkámra alkalmassá tettek, nem szisztematikus módszerekkel, nem kimondott szavakkal, hanem azoknak cselekvése által, akik minket neveltek és tanítottak.”⁶⁸

A sikeres érettségi vizsga után, 1861 őszén Széll Kálmán a pesti egyetem jogi karán folytatta tanulmányait. A politikai folyamatok nyomán az ország egyetlen egyeteme is fontos változásokon esett át ebben az évben. A neoabszolutizmus hasznos reformjai – mint például a bölcsészkar egyenrangúsítása vagy a szemináriumok bevezetése – megmaradtak, a germanizáló hatás viszont megszűnt, az egyetem visszakapta rektor- és dékánválasztási jogát, valamint újra magyar lett a tanítási nyelv.

Széll Kálmán szorgalmát mutatja, hogy kötelező órái mellett évfolyamtársával, a későbbi neves publicista Halász Imrével közösen angolul tanult.⁶⁹ Az egyetemi jogászképzés gerincét a jogtörténeti és a jogbölcséleti tárgyak képezték, de a tradicionális fő tárgyak mellett ekkor előtérbe került a magyar jogtörténet is, a közigazgatási jog és a pénzügytan viszont továbbra is mellékes tárgyat képezett. A kortársai által sokra becsült – és a pályafutásának felívelésében igen fontos faktort képező – közgazdaságtani és pénzügyi tudását Széll akár a jogi karon 1863-ban oktatni kezdő Kautz Gyula előadásain is elsajátíthatta. Bizonyosra vehető továbbá, hogy a szorgalmas, feltörekvő Széll önművelő módon is gyarapította közgazdaságtani ismereteit.⁷⁰ Egyes források szerint maga Deák Ferenc is erre ösztönözte az ifjút,⁷¹ nem egyértelmű azonban, hogy mikor, még tanulmányai alatt, vagy már politikai pályája kezdetén.

Az államvizsgát 1863-ban, kitűnő eredménnyel letevő, 1866-ban a jogi doktorátust megszerző, németül, franciául és angolul folyékonyan beszélő, több tudományterületen kiterjed ismeretekkel rendelkező Széll Kálmán tehát közéleti karrierje megindításához elegendő tudással felvértezve zárhatta le tanulmányait. Igaz, egy-

⁶⁸ Széll Kálmán beszédét az iskolai értesítő alapján idézi: SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 8.

⁶⁹ HALÁSZ, 1915. 944.

⁷⁰ BERTÉNYI, 2015. 57–58. A később gazdálkodóként is rendkívül sikeres Széll mezőgazdaságtani és kertészeti tudását is autodidakta módon szerezte. SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 14.

⁷¹ HALÁSZ, 1915. 945. Halász Imre még nem ismerhette Sárkányné Halász Teréz munkáját, aki – a forrás megjelölése nélkül – idézte Deák Széllhez intézett szavait: „Jurista annyi van, ahány embert csak látsz az utcán. Menj a jogi pályáról a pénzügyire s dolgozzál ott!” SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ, 1943. 20.

előre inkább csak elméleti, mintsem empirikus megismerésen alapuló tudással rendelkezett, első hivatali állásával – 1867 őszén lett szolgabíró a szentgotthárdi járásban – a gyakorlati tapasztalatok gyűjtését is elkezdhette.

Kétségtelen, hogy például Apponyi Alberttel vagy ifj. Andrássy Gyulával összevetve Széll Kálmán „homo novusabb”, ugyanakkor saját tehetsége mellett édesapja és Deák Ferenc (akihez Vörösmarty Ilonával kötött házassága révén 1867-től az addigiaknál is szorosabb viszony fűzte) közéleti pozíciója, kapcsolati tőkéje közvetetten számára is nagy segítséget jelentett karrierje megindításában. Széll Kálmán későbbi pályafutása során elért sikerei azonban messzemenően igazolják Horánszky Lajos véleményét, miszerint „[...] ha volt valaki e korban, ki a gyors emelkedésre mindenképpen rászolgált, az Széll Kálmán volt, kinek tehetsége és rátermettsége a tűzpróbát minden tekintetben kiállotta”.⁷² Ugyancsak egyetérthetünk ifj. Bertényi Ivánnal abban, hogy Széll Kálmán „[...] nagyban hozzájárult ahhoz, hogy halálakor Magyarország és Nyugat-Európa között kisebb volt a távolság, mint amikor bekapcsolódott a közéletbe”.⁷³

⁷² HORÁNSZKY Lajos: *Tisza István és kora*. I. köt. Sajtó alá rendezte: HORÁNSZKY Nándor. Budapest, Tellér, 1994. 344.

⁷³ IFJ. BERTÉNYI IVÁN: Liberális bankár vagy konzervatív politikus? Széll Kálmán politikusi arcképe korának eszmeáramlatai között. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Uő. Budapest, Mathias Corvinus Collegium–Széll Kálmán Alapítvány, 2015. 35.

